

CAMILA SOSA VILLADA

TEORI OM EN UNDERKASTELSE

ÖVERSÄTTNING HANNA NORDENHÖK

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

DET VAR EN GÅNG EN SKÅDESPELERSKA

En skådespelerska.

Ensam på en scen.

På balkongerna, ute på parkett, i sina himmelriken, finns publiken som betraktar henne.

Inte en stol står tom.

Det man ser i salongen är medelklassfolk, sådana som har råd med biljetten. Kvinnor med kvalmiga parfymer och hårsprejsdoftande frisyrier, hårda som hjälmar. Fastklamrade vid sina armstöd sitter deras män, besvärade och flyktberedda som om någon tvingat hit dem. En påse prasslar och någon häver i sig praliner utan att tugga. De som är vaknast i publiken är de yngsta, ungdomar som går på teatern i avslappnade träningskläder, raka motsatsen till alla utstyrda damer på operans storhetstid.

Luften går att skära med kniv.

Scenografin är ett rum som, om det inte vore så ostädat, skulle se ut som ett elegant inrett sovrum i en gammal fyrtiotalslägenhet, med doft av patchouli och hudkrämer. Oredan gör att det istället påminner om ett andra klassens kyffe, ett smutsigt och vanvårdat tillhåll. Allt ligger omkullstjälpt som efter ett bombnedslag, eller en hunds

vanvettiga framfart i sin ägarinnas frånvaro. I bakgrunden, bakom en dörr som står lägligt på glänt, syns ett badrum med röda kakelväggar och rund spegel. Den bordeauxröda ridån kontrasterar mot det svartvita överkastet på sängen i mitten av scenen. Skådespelerskan vrider sig och kastar sig fram och tillbaka som i vånda, hon släpar sig fram, hon krälar över golvet, fram mot strålkastarrampen. Hon ser ut som besatt. Kvinnan hon spelar är utom sig, på gränsen till nervsammanbrott eller redan spritt sprängande galen, hon pratar i telefon med en man, desperat och snyftande och med halvkvävd andhämtning. Pjäsen är Jean Cocteaus monolog *Vox humana*. En roll alla stora aktriser har spelat. Till och med Humberto Tortonese gjorde den, här i Argentina för många år sedan. Framför Rosselinis kamera spelades den av Anna Magnani och Ingrid Bergman. I en kortfilm av Pedro Almodóvar inspirerad av *Vox humana* var det Tilda Swinton som hade huvudrollen. Och Carmen Maura framförde några fragment ur den i *Begärets lag*, under tiden hon högg sönder scenografin med yxa.

Skådespelerskan som nu står här, ensam på scenen, vill inte vara sämre än de. Hon har alltid velat göra en sådan monolog. Som en njutning att unna sig, en prestigefull uppgift: ynnesten att spela *Vox humana* på höjden av sin bana. Hon är den sortens skådespelerska som alltid varit noga med detaljerna: textval och valet av regissör, i samarbete med vem och varför. Det är lyxen som hennes framgång har skänkt henne. Egentligen var det likadant när hon spelade sina första roller, bara att det var mindre

pengar i omlopp på den tiden. Hon har alltid gjort vad som fallit henne in. Och därför spelar hon nu en monolog av Cocteau, trots att tusentals dramatiker skulle ge *allt* för att få skriva en pjäs bara för henne. Men en skådespelerska funderar sällan över sina nycker och begär. Hon tillfredsställer dem bara. Det enda hon någonsin drömt om är att få se precis den här pjästiteln intill sitt eget namn på föreställningsaffischen. Hon som spelar huvudrollen i ett stycke av Cocteau. Det är allt.

Det första producenterna hade sagt var *nej*. Dessförinnan hade de tjänat stora pengar på att ha henne i huvudrollen i sina uppsättningar, och ändå blev svaret *nej*. Hennes agent hade inte varit lika sträng som de, men hon hade varnat henne: »Det kommer inte att gå hem hos publiken, det är alltid risken med en sådan pjäs.« Ordet *passé* återkom under samtalen då de försökte övertyga henne om att avstå från sin längtan att få spela *Vox humana*. De la fram argument efter argument, de menade att rättigheterna var för dyra och att den där sortens hjältinnor inte fungerar i dessa jämlika tider, recensenterna skulle tillintetgöra henne och kalla henne daterad.

– En gammal toka som går runt med ångest pjäsen igenom. Vad ska feministerna säga?

– Ingen gillar melodramer längre.

– Bara om de är skrivna av Puig. Alla argentinare avgudar Puig. Varför kan du inte spela något av Puig istället? Varför inte någonting lite mindre franskt, mer normalt?

De gav henne tusentals valmöjligheter. Invändningarna tog aldrig slut.

Men hon gav sig inte.

Hon letade rätt på en teaterchef med en teater mitt i staden och en salong som tog åttahundra personer, och övertalade honom att planera in en föreställningsperiod på ett år. Hon ringde upp en scenograf som var i ropet, hon bokade en kostymör som jobbat på Broadway de senaste åren och sa nej till två filmproduktioner där man ville ha henne i huvudrollen. Båda var åtråvärda kontrakt. Hennes sista genidrag var att anlita en regissör som gjort några av de viktigaste och mest kommersiellt framgångsrika produktionerna i Latinamerika och arbetat med de bästa skådespelerskorna. Hans närvaro skulle garantera en spelperiod på minst tre till fyra månader för fulla hus. Regissören var en stilig, vackert åldrad man som alla kvinnor var galna i. Honom förförde hon med sin bakslughet och tunga doft av parfym, och fick honom slutgiltigt på kroken genom att knulla honom inne på toaletten under en flygresä mellan Panama och Guadalajara. Givetvis utan producenternas och agentens vetskap.

Hon bestämde sig till och med för att investera sin blygsamma förmögenhet, sin sista biljett till sagolandet, i projektet. Men det gjorde henne ingenting att hon nu stod i begrepp att slösa bort de besparingar hon så offervilligt knegat ihop under alla år. Det var oviktigt om folk skulle gilla det eller ej, eller om hon misslyckades. Det verkligt storslagna låg i att äntligen få spela *Vox humana* av Jean Cocteau medan hon ännu var relativt ung, och samtidigt hade nått sin fulla mognad som skådespelerska. Inte i att spela en föreställning som kunde betala hyran

och barnets skola, utan att få göra precis det som föll henne in.

Hon var fast besluten att genomföra projektet, med eller utan sina producenter.

Och sedan gjorde hon det med dem, mot deras vilja.

Nu står hon här för andra året i rad medan pengarna tickar in, och förhäxar publiken med sitt förfinade spel och häpnadsväckande röstregister, med sina tårar av äkta sorg, sin atletiska uthållighet, sin vinthundsslanka kropp: och i den fulla övertygelsen att Cocteau skrivit pjäsen just för henne.

Kvinnan hon spelar talar i telefon med den man som varit hennes enda lycka i livet, och som nu har lämnat henne. Hon är en alldaglig kvinna utan utstrålning, en desperat lögnerska som misshandlar sig själv under kvävda skrik. Nej, det är värre än så: hon är en alldaglig och lögnaktig kvinna som väntar på ett telefonsamtal. Dorothy Parker skulle ha skålat för henne i bourbon. Gång på gång avbryts samtalet av den ålderdomliga tekniken – det här är växeltelefonisternas och fingerskive-telefonernas tid – och det driver henne till vansinne. Det krävs ett hjärta av sten och en överklig besinning för att inte bli galen av att vara i denna kärlek som tagit slut.

Och nu slår hon numret igen och vädjar till telefonisten att släppa igenom henne.

Här och där i publiken skymtar folk som kommit för att se henne spela för första gången, de som inte redan dyrkar henne. Deras ansikten ser ut att säga: men är det inte lite överskattat ändå, och är hon verkligen så bra, och

varför betalade jag en så dyr biljett för det här. Andra, mer överseende åskådare ser tvärtom ut att skåda Messias. Hon spelar frenetiskt, utom sig. Pjäsens kvinna försöker avlocka mannen en bekännelse, en bekräftelse på hennes misstankar, hon vill *dra lögnen ur honom*.

Då ringer en mobiltelefon ute i salongen. Blodet fryser till is i skådespelerskans ådror. Hon blir stel som en pinne.

– Hur är det möjligt? De bad oss ju uttryckligen att stänga av telefonerna! hörs en röst ropa från parkett som är mer genomträngande än ringsignalen, som vederbörande redan hunnit stänga av.

Men den här sortens petitesser rör inte en skådespelerska. Hon är professionell nog för att inte bry sig om någon idiot som glömt stänga av mobilen under en monolog av Cocteau. Nog för att inte visa att hon nästan går under av sorg och förakt för folks totala brist på stil.

Den här publiken är henne inte värdig, tänker hon, varför spela för så enkla människor.

Jag betalar dyrt för en ovärderlig glädje, svarar hon sig själv med Cocteaus replik.

Föreställningen närmar sig sitt slut. Skådespelerskan står naken på scenen. Hon har slitit av sig morgonrocken, benvärmarna, det kaffebläckiga sidennattlinnet, nylonstrumpbyxorna, och snart är ögonblicket för deras avsked inne. När mannen har erkänt att det är slut mellan dem och hon lagt på luren får hon ett utbrott och börjar krossa alla vaser i rekvisitan. Någon minns kanske att Tilda Swinton satte eld på ett helt rum. Och att Carmen Maura massakrerade en filmscenografi med en yxa.

När hon är färdig kastar hon sig på sängen och börjar piska sig själv. Blodet sprutar över scenen, allt enligt Jean Cocteaus scenanvisningar.

Här och där i salongen muttras det över excessen och det nakenstilleben som nu tornar upp sig på scenen.

Sedan är pjäsen slut.

Applåderna rungar. Folk reser sig från sina stolar, andra ropar och visslar. Bakom kulisserna ger en scenassistent skådespelerskan en gammalrosa sidenkimono. Hon skyler sig och går tillbaka ut på scenen för att ta emot det sista applådtacket. Ute i salongen ylas det som i födslovändor, vilket är allt en skådespelerska begär av sin publik. Hon drar in deras entusiasm med ett djupt andetag, trots att hon egentligen är döv för deras hyllningar. Hon smakar bara på dem lite för att kunna hämta kraft ur dem senare. Hon gör en värdig bugning, lika spöklikt majestätisk som oförfalskad. Ridån går ner och hon beger sig mot logerna, hon måste treva sig fram i mörkret för att inte trampa i alla dödsfällor som ständigt lurar på en skådespelerska i kulissen. Ekot av applåderna följer henne på hennes väg. Trapporna är smala och det är beckmörkt och fuktigt bakom scenen, så långt från allt det som finns framför ridån: den magnifikt inredda foajén, salongen med sina balkonger och långa stolsrader.

Logerna ligger i källarplan.

Hennes är den sista i korridoren. Hon har fått den minst uppvärmda och mest avsides belägna logen, trots att de andra står tomma. *Så att du får vara ifred och pyssla som du har lust. Man kan göra vad som helst därinne utan att*

det hörs ett knyst ut. Det är den största logen också, den är nästan som en liten studiolägenhet, men det finns inga element och väggarna är spruckna. Ibland när hon ligger och slumrar en stund före föreställningen kan hon vakna med ett ryck, övertygad om att ett par lystna och rödsprängda ögon spionerar på henne genom väggarnas springor. Dörren är svårstängd och hon måste låsa in sig eller trycka in en träkil i den för att åstadkomma den avskildhet hon blivit lovad. Det finns varken varmvatten eller någon bidé i badrummet. Det är för bedrövligt. Kallt som i en grotta är det, vinter som sommar. Varje gång hon kliver över tröskeln svär hon över teaterchefen och producenterna som gett henne en så värdelös loge. För att inte tala om stanken från avloppsbrunnen inne på toaletten. Hennes assistent måste hela tiden jaga doften ur rummet med rosmarinrökelse, som när man driver ut onda andar. Hon har fått denna grav som bestraffning, tänker hon, för att ha trotsat dem och envisats med att spela en så kommersiellt hopplös föreställning. Och ändå fick de vad de ville ha till slut, i två års tid har hon spelat för fulla hus. Då gör de precis som män av deras sort alltid gör: straffar skådespelerskor för deras framgångar.

Hon stiger in i logen.

Ännu uppfylld av känslor slänger hon av sig sidenkimonon som bara knappt skylt hennes kropp. Håret klibbar vid halsen och över ryggen, som en vägg av mörk murgröna. Stående framför spegeln undrar hon om hon någonsin kommer att klä av sig naken på en scen igen efter den här uppsättningen, figuren är inte som förr, hon

står inte ut med att utsätta sig för strålkastarljuset längre, som för några få år sedan. Hon saknar innerligt sin tjugoåriga kropp, den som obrydd kunde stå naken i vilken grym belysning som helst. Hyns släthet. När hon stod orörlig på scenen brukade den glänsa som stål, inte som nu, ett garvat gammalt skinn. I hennes ungdom kunde den där kroppen uthärda vilken kyla som helst utan att bli sjuk. Den trotsade köttets förmultning och stod över allt levandes förgänglighet.

Där hon står och betraktar sin spegelbild upptäcker hon att hon slagit sig på höften.

– Det kommer att bli ett blåmärke, klagar hon och gnuggar sig över skadan.

Hon har gåshud. Mellan hennes ben hänger lemmen, liten och förkrympt, lika hopdragen av kylan som hennes bröstvårtor. Den där förtvinade lilla kuken får henne att le och hon stirrar häpet på de pyttesmå bröstvårtorna. De ser ut som födelsemärken, två flugor någon mosat mot hennes bröstkorg.

Assistenten bultar på dörren:

– Är allt okej?

Hon skyndar sig att dra på sig ett par stringtrosor och en sportig klänning.

– Jag fryser ihjäl härinne. Hittar du mina bröstvårtor så säg till.

– Va? Nu förstår jag inte.

– Det var inget.

– Visst blev det en helt magisk föreställning?

Skådespelerskan svarar inte. *En helt magisk föreställning,*

sådana idiotiska saker man tvingas lyssna på i logerna nuförtiden. Flosklerna scenfolk ständigt kastar mellan sig tråkar ut henne. De lismande ritualerna, deras löjlga uppvärmningsövningar, omfamningar och vidskepelse, självhögtidliga ceremonier som teatervärlden konstant sysselsätter sig med. Allt detta prat om otur och att aldrig sopa scenen, aldrig nämna Macbeths eller några före detta presidenters namn, aldrig klä sig i gult. Hon tänker belåtet på att hon under hela sin karriär, och till sina kollegors stora förskräckelse, alltid har trotsat de där förbuden och gjort varenda sak som folk går runt och påstår ska bringa olycka över uppsättningarna. Hur mycket hon än har kränkt teaterns stora Tao så har det sannerligen inte hindrat hennes framfart. Tvärtom är hon miljonär, och bär sin egen lyckas gåta i bröstet som en tyngd hon inte riktigt vet vad hon ska göra av.

Assistenten plockar fram en flaska specialtillverkad lyxgin, tonic och lite is ur ett kylskåp och gör i ordning en drink åt henne med några skivor lime. Sedan håller hon upp ett glas mineralvatten och ger skådespelerskan en kyss på pannan innan hon lämnar henne ensam, denna diva till aktris som håller på att återta sina egna drag efter att ha spelat galenpanna. Hon hör assistentens steg tona bort i korridoren och lägger sedan ut en matta över golvet där hon brukar sträcka ut rygg och ben för att slippa gå och lägga sig för kvällen med musklerna spända och sammandragna efter föreställningens kraftanstängning. Hon jämrar sig av smärta. Det låter som ett stön av njutning.

Det knackar på dörren igen.